

О. С. МАРЧЕНКО

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
Харків

РОДИНА ЯК ІНТЕГРАТОР ЗНАТЬ: ФУНКЦІЇ, УМОВИ ТА ОБМЕЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто функції родини як інституціонального інтегратора знань: накопичувальну, забезпечення інтелектуального ефекту масштабу, комерціалізації знань, економії трансакційних витрат використання ринкового механізму залучення знань, управління знаннями. Обґрунтовано внутрішні та зовнішні умови і чинники їх реалізації. Доведено, що зараз українській родині притаманна системна дисфункція інтеграції знань, що є проявом соціального відторгнення.

Ключові слова: родина, інтеграція знань, інтегратори знань, функції родини, дисфункція родини як інтегратора знань, соціальне відторгнення.

Постановка проблеми. В умовах формування інформаційної економіки родина є інституціональним інтегратором знань і сприяє їх економічній реалізації та соціалізації, що складає основу інноваційного розвитку. Підвищення ролі родини в інтеграції знань є особливо актуальним для України у сучасний період, коли, як зазначає А. Геєць, за показниками накопичення нового знання ми перебуваємо на вкрай низькому рівні [1, с. 108].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Знаннінтеграційні функції родини, умови та чинники їх реалізації не стали ще предметом комплексного дослідження як економістів, так і соціологів. Як правило, зазначені проблеми розглядаються у контексті ролі родини у людському розвитку, забезпеченні виробництва висококваліфікованими працівниками, формуванні інтелектуального і людського капіталів [2–8].

Формулювання цілей. Метою статті є визначення на основі аналізу змісту та особливостей функцій родини як інституціонального інтегратора знань, умов та чинників, що обмежують їх ефективну реалізацію в Україні.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція знань — це комплексний багато-стадійний процес руху знань як ресурсу виробництва (матеріального і нематеріального), результатом якого є їх втілення у продукти, послуги, технології, інновації. Інтеграція знань як їх рух від моменту створення і до кінцевого використання охоплює такі стадії: створення, залучення, дифузія знань, оволодіння знаннями, перетворення, обмін, збереження, використання знань як їх об'єктивізація у продуктах (послугах). Слід підкреслити, що цей ланцюжок знань відображає їх лінійний рух від стадії до стадії, хоча насправді інтеграція знань є комплексним процесом, який характеризується як послідовним, так і паралельним здійсненням його стадій, їх різною послідовністю. Це обумовлено багатьма факторами, серед яких значну роль відіграють цілі і можливості учасників ланцюжка знань щодо здійснення їх інтеграції.

Визнані суспільством учасники ланцюжка знань, без діяльності яких неможливе досягнення позитивного синергетичного ефекту інтеграції знань, є інституціональними інтеграторами знань. Їх головними функціями є такі: накопичення знань, забезпечення інтелектуального ефекту масштабу, комерціалізація знань, економія трансакційних витрат руху знань на ринкових засадах, управління знаннями. На базі суб'єктного підходу можна виокремити таких інтеграторів знань, як індивіди, родини, фірми, національна інноваційна система, інтелектуальні послуги та ін. [9].

Специфічним інституційним інтегратором знань є родина, роль і місце якої в інтеграції знань визначається її особливостями як соціально-економічного інституту. По-перше, родина є економічним суб'єктом, який діє на споживчому, ресурсному (праця, капітальні блага), фінансовому та інших ринках як на локальному, так і на національному та міжнародному рівнях. Як ринковий агент родина набуває суспільної форми домогосподарства, головними економічними функціями якого є виробнича і споживча [10, с. 196]. Зараз фахівцями з економічної теорії виокремлюються також заощаджувальна і ресурсопостачальна функції домогосподарств, одним із напрямів реалізації останньої вважається формування трудового потенціалу — певного запасу трудових ресурсів.

По-друге, як структурний елемент суспільства родина є соціальним суб'єктом, до найважливіших функцій якого належать репродуктивна та виховна. Родина є одним із базових соціальних інститутів, що забезпечують процес соціалізації людини.

Слід зазначити, що у суспільній життєдіяльності родини біофізичне, економічне і соціальне тісно взаємопов'язане. З одного боку, здійснення репродуктивної і виховної функцій базується на економічному потенціалі родини, який

можна виміряти, по-перше, наявним запасом економічних благ, по-друге, потоком доходів, що забезпечують її діяльність як економічного суб'єкта. З другого боку, економічні функції родини мають соціальну визначеність та спрямованість. Цілі та критерії її економічної поведінки виходять за межі економічного імперіалізму, тобто суто економічного підходу до визначення напрямів, засобів та обсягу їх реалізації. Крім того, варто вказати, родина здійснює свої функції не автономно, а на основі певних суспільних механізмів і взаємодій. У цьому аспекті достатньо вказати на значну роль держави, зокрема її соціальної політики у забезпеченні того чи іншого рівня реалізації функцій родини.

В умовах формування постіндустріальної економіки, коли знання та інформація набувають значення пріоритетних ресурсів соціально-економічного розвитку, діяльність родини як інтегратора знань стає однією з її суспільно значущих функцій, від ефективності здійснення якої все більше залежить як її добробут, так і суспільство. Розглянемо діяльність родини як інтегратора знань детальніше, що дозволить виявити специфічні риси її знаннеінтеграційної ролі в умовах економіки знань.

1. Залучення знань, оволодіння ними та їх накопичення членами родини здійснюється на базі використання зовнішніх і внутрішніх каналів їх поширення. Родина, по-перше, є активним учасником зовнішнього обміну знань, які інтегруються у родинні знання. Найважливішим зовнішнім каналом отримання знань є загальна та професійна освіта. По-друге, родина використовує внутрішні канали знань — сімейне навчання, передавання досвіду, навичок у процесі виховання тощо. Треба підкреслити, що здійснення цих стадій інтеграції знань базується на інвестиціях в освіту та інші форми навчання не тільки родини, а і держави, роботодавців, громадських організацій та ін. Навчання, виховання й інвестиції в освіту та інші канали отримання знань у сукупності забезпечують певний рівень інтелектуального розвитку членів родини, формування їх людського капіталу.

2. Перетворення та обмін знань у межах родини є процесом їх соціалізації — набуттям статусу сімейних знань, що здійснюється: 1) при їх передаванні та обміні між її членами у процесі виховання, спілкування та сумісної діяльності; 2) як родинне успадкування знань, тобто передавання і накопичення знань родиною за весь період її існування; 3) шляхом екстеріоризації — перетворення неявних знань членів родини на явні шляхом їх кодифікації та інституціоналізації у певних об'єктах інтелектуальної власності тощо. Зазначимо, що зараз термін «нематеріальні активи» застосовується, як правило, стосовно капіталу фірм, хоча родина також може бути їх продуцентом та власником. До них належить репутація родини, яка є однією із найважливіших складових її соціального капіталу. Отже, створення правового поля формування та захисту інтелектуальної власності родини є важливим напрямом забезпечення ефективної реалізації її знаннеінтеграційних функцій.

3. Зберігаючи і накопичуючи знання, родина виступає своєрідним «сховищем знань» — інтелектуальним джерелом людського розвитку її членів.

4. Використання знань родиною забезпечує здійснення її економічних і соціальних функцій, досягнення певних соціально-економічних результатів. Інвестиції в родину як «сховище знань», тобто в інтеграцію знань у родині є інвестиціями у її людський капітал, що є фактором не тільки її майбутніх доходів та інших вигод, а і суспільства у цілому. Отже, варто виокремлювати як самостійну категорію людський капітал родини — сукупність знань, здатностей, навичок та вмінь членів родини, які формуються на базі внутрішніх і зовнішніх інвестицій, передаються, накопичуються (або втрачаються), успадковуються протягом усього періоду її існування як соціального інституту.

5. Як інтегратор знань родина виконує функції, яким притаманні певні особливості. Накопичення знань родиною здійснюється як: 1) їх внутрішньосімейне передавання й оволодіння ними все більшою кількістю її членів — суб'єктне накопичення; 2) накопичення знань у часі — успадкування та при множення родинних знань протягом її існування; 3) трансформація суб'єктивних знань членів родини у колективне (сімейне) знання та у кодифіковані знання як родинні нематеріальні активи — об'єктне накопичення знань. Родина забезпечує певний рівень віддачі від знань, які вона акумулює та використовує як їх інтегратор. Рівень віддачі родинних знань (інтелектуальний ефект масштабу) має багато вимірів, серед яких доходи, культура, репутація, суспільний статус та громадська активність членів сім'ї, які безпосередньо пов'язані з їх використанням. Родина, інвестуючи кошти у накопичення та реалізацію знань, забезпечує їх комерціалізацію, тобто можливість зовнішнього обміну знань та отримання певних видів доходів і вигод від їх передавання у суспільне користування. Сімейна інтеграція знань є чинником економії трансакційних витрат її членів, пов'язаних із залученням необхідних знань на комерційних засадах. Передавання та успадкування родинних знань не потребує витрат на пошук інформації, укладення договору та контроль за його виконанням тощо. Нарешті, родина здійснює функцію управління знаннями, регулює їх внутрішньосімейний рух у суб'єктному, об'єктному і часовому вимірах.

Ефективність діяльності родини як інтегратора знань залежить від багатьох чинників, які можливо розділити на внутрішньосімейні, серед яких велике значення має оцінка родиною та її членами корисності знань як ресурсу сімейного добробуту та розвитку; зовнішні — сукупність демографічних, техніко-технологічних, соціально-економічних, політичних та інших чинників, які прямо чи опосередковано впливають на родинну інтеграцію знань. Треба підкреслити, що зовнішні і внутрішні чинники ефективності знаннеінтеграційних функцій родини тісно взаємопов'язані.

Стосовно внутрішніх чинників, то від того, як родина оцінює доцільність витрат в інтеграцію знань залежить і її, і суспільний розвиток. Яскравим аргументом суспільної значущості родинного вибору на користь інтеграції знань є наведений німецьким економістом Ф. Лістом у праці «Національна система політичної економії» приклад про двох батьків, кожен з яких щорічно заощаджує по 1000 талерів і має по п'ять синів. Перший свої заощадження поміщає під відсотки, а другий свої заощадження використовує на те, щоб із двох синів зробити інтелігентних сільських господарів, а іншим трьом дати професійну освіту відповідно до їх здібностей. У результаті «власність одного з них буде поділена на дві частини, і кожна з них, завдяки поліпшеному господарству, буде давати чистий дохід, що дорівнює загальному чистому доходу, який отримувався раніше; у той же час три інші сина придбали багате широке джерело для існування у своїх професійних знаннях. Власність іншого буде поділена на 5 частин, і кожне господарство буде керуватися так само погано, як раніше це було у всій власності в сукупності. В одній сім'ї буде прокидатися і розвиватися маса різноманітних моральних сил і талантів, які будуть збільшуватися з кожним поколінням, і кожне наступне покоління буде володіти великим запасом сил для придбання матеріальних багатств, ніж попереднє покоління; однак в іншій родині тупість і бідність будуть зростати в міру того, як власність буде все більше ділитися» [11].

Вибір родини на користь інтеграції знань забезпечує її і суспільству у цілому значні соціально-економічні переваги і вигоди у майбутньому. Але, зазначимо, залежно від впливу внутрішніх і зовнішніх чинників родина може сприяти як накопиченню, так і втраті сімейних знань. В останньому випадку виникає дисфункція родини як інтегратора знань — недостатнє чи неефективне виконання знаннеінтеграційних функцій, що обумовлює втрату її інтелектуального капіталу. Також можливим наслідком знаннеінтеграційної дисфункції може бути ресоціалізація родини та її окремих членів — втрата набутого раніше соціального статусу. Окремим випадком зазначеної дисфункції є формування негативного (кримінального) інтелектуального капіталу родини, прикладом дисфункціонального впливу якого на суспільство є протиправна діяльність сімейних кланів, спрямована на досягнення власних інтересів за рахунок суспільства, що руйнує його економіку, політику, мораль.

В Україні, на нашу думку, тривалий період реалізація функцій родини як інтегратора знань має обмежений характер, що дає підстави для висновку про її знаннеінтеграційну дисфункцію.

По-перше, доходи родини не забезпечують реалізацію її знаннеінтеграційних функцій, оскільки в умовах значних бюджетних обмежень родина, як правило, обирає поточне споживання, а не можливі у майбутньому вигоди від інтеграції знань (табл. 1).

Споживчі уподобання домогосподарств України (2002–2012 рр.)

Роки Показники	2002		2005		2010		2011		2012	
	грн	%	грн	%	грн	%	грн	%	грн	%
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство	658,3	100	1229,4	100	3072,7	100	3456,0	100	3591,8	100
Споживчі сукупні витрати	616,5	92,8	1110,0	91,1	2765,4	90,0	3117,3	90,2	3265,0	90,9
У тому числі:	7,9	1,2	13,5	1,1	40,0	1,3	45,0	1,3	46,7	1,3
освіта	19,8	3,0	30,7	2,5	95,2	3,1	107,1	3,1	122,1	3,4
охорона здоров'я	12,5	1,9	32,0	2,6	86,0	2,8	69,1	2,0	71,8	2,0
відпочинок і культура	40,2	6,1	76,2	6,2	221,2	7,2	221,2	6,4	240,6	6,7
Сукупні витрати на освіту, охорону здоров'я, культуру і відпочинок	19,7	3,0	35,7	2,9	101,4	3,3	117,5	3,4	125,7	3,5
Алкогольні напої і тютюнові вироби	41,8	7,2	109,4	8,9	307,9	10,0	338,7	9,8	326,6	9,1
Неспоживчі витрати										

Джерело: складено на основі даних [12].

Як видно з табл. 1, сукупні витрати домогосподарств на освіту, охорону здоров'я, культуру і відпочинок (тобто на використання каналів залучення знань) складають тільки 6,7% її споживчих витрат. У 2012 р. це дорівнювало 240,6 грн на місяць. Доходи до 1200 грн/міс. у 2012 р. мали 16,3% населення України (середньомісячний прожитковий мінімум на той час складав 1042,4 грн) [13]. Тобто для 16,3% населення України 240 грн — це 20% доходу на місяць. Для порівняння, за розрахунками Ю. Л. Звягільського станом на травень 2013 р. для умов Донецька затрати родини на утримання однієї дитини у дошкільних закладах становили 300 грн/міс., на навчання у школі — 1300 грн/рік. Затрати на навчання дітей у ВНЗ за контрактом 5000 грн/семестр. Родина, яка має двох дітей, витрачає на місяць на книги, журнали, газети, музичні записи, мобільний зв'язок, Інтернет — 137,22 грн, відвідування театрів, музеїв, кінотеатрів і виставок — 49,52 грн [14, с. 80]. Проведений аналіз дає підстави для висновку, що за умов жорстких фінансових обмежень значна кількість українських родин взагалі неспроможна виконувати знаннінтеграційні функції. Мова вже йде не про системну дисфункцію, а про руйнування суспільної ролі родини як інтегратора знань. На нашу думку, це є одним із проявів соціального відторгнення, яке Е. М. Лібанова визначає як пряме порушення базових прав людини — на якісну освіту, медичні послуги і добре здоров'я, прийнятний рівень життя, на дотичність до культури, захист своїх інтересів і загалом на участь в економічному, соціальному, культурному, політичному житті [4, с. 8].

По-друге, для багатьох родин України існують не тільки фінансові, а й інституціональні та соціальні обмеження щодо інтеграції знань. Як пише Дж. Мокір, ймовірність поширення знань залежить від соціальної організації знань, від технологій зберігання і від того, хто контролює доступ до них [15, с. 21]. Зараз в Україні зростає відчуження певних соціальних груп від знань, їх носіїв та каналів поширення, що обумовлено низькими доходами, поглибленням розшарування населення, тінізацією економіки, корупцією, клановістю суспільства. Розглянемо тільки один аспект цієї проблеми — умови розвитку малого і середнього сімейного бізнесу, який є джерелом не тільки доходів родини, а й накопичення знань. Як справедливо вважає А. Чухно, поряд з економічною роллю малого і середнього бізнесу, яка полягає в найповнішому і раціональному використанні наявних ресурсів, збільшення зайнятості та обсягів виробництва, дрібний і середній бізнес виконує важливу соціальну функцію, перетворюючи найманих працівників, які мали обмежені (внаслідок спеціалізації) виробничі функції, на самостійних господарів, які повинні вирішувати управлінські завдання (забезпечення технікою і сировиною, організація виробництва і праці, збут продукції, грошово-фінансові розрахунки). Отже, на відміну від вузьких виробничих операцій найманого

працівника, підприємець здійснює багатоманітні економічні, організаційні, торговельно-фінансові операції, що потребує знань і стимулює до їх збагачення, розширення світогляду, оволодіння мистецтвом ділових відносин тощо. Ця форма бізнесу зумовлює розвиток людини, її економічних і людських якостей. Ось чому дрібний і середній бізнес — важливий засіб зміни становища людини на виробництві та в суспільстві, джерело зростання середнього класу, розвитку громадянського суспільства. За його даними у США 80% сімей займаються бізнесом [16, с. 25]. В Україні з 2010 по 2012 р. кількість малих підприємств зменшилася із 354,3 тис. одиниць (78 одиниць на 10 000 осіб наявного населення) до 344,0 одиниць (76 одиниць на 10 000 осіб наявного населення), фізичних осіб — суб'єктів малого підприємництва відповідно з 1804,8 тис. осіб (394 особи на 10 000 осіб наявного населення) до 1234,8 тис. осіб (271 особа на 10 000 осіб наявного населення) [17]. Дані про розвиток малого бізнесу в Україні наведено у табл. 2.

Т а б л и ц я 2

Показники розвитку малого бізнесу в Україні у 2012 р.

Підприємства	Кількість підприємств		Кількість зайнятих		Обсяг реалізованої продукції		Фінансовий результат до оподаткування, млн грн
	одиниць	% до загальної кількості	тис. осіб	% до загальної кількості зайнятих	млн грн	% до загального обсягу	
Малі підприємства	344048	94,3	2051,3	26,7	672653,4	16,0	-1536, 2
У тому числі: мікропідприємства	286461	78,5	788,2	10,3	212651,2	5,1	-1037, 7

Джерело: складено на основі даних: [18; 19; 20].

Як бачимо, зараз в Україні підприємницька активність населення є низькою та має тенденцію до подальшого зниження. Отже, такий специфічний канал отримання та накопичення сімейного знання, як малий бізнес, не забезпечує виконання родиною знаннеінтеграційних функцій ні фінансово, ні інтелектуально.

Висновки. В умовах економіки знань родина набуває знаннєінтеграційних функцій, здійснення яких залежить від внутрішньосімейних і зовнішніх чинників — демографічних, техніко-технологічних, соціально-економічних, інституціональних, моральних тощо. Проведений аналіз умов реалізації ролі родини як інтегратора знань в Україні, зокрема її фінансових і інституціональних обмежень, дає підстави для ствердження, що, по-перше, їй притаманна знаннєінтеграційна дисфункція, по-друге, значна кількість родин взагалі не виконує функцій інтеграторів знань, що є проявом соціального відторгнення.

Знаннєінтеграційна дисфункція родини має негативні наслідки як для реалізації її економічних і соціальних функцій, так і для ресурсного забезпечення соціально-економічного розвитку на інноваційній основі. Подолання знаннєінтеграційної дисфункції української родини потребує здійснення комплексної довгострокової програми її розвитку як джерела накопичення інтелектуального потенціалу суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Корнівська В. Економічна соціодинаміка в контексті модернізації держави і подолання інституційних дисбалансів : огляд матеріалів міжнар. конф. (м. Київ, 30 жовт. 2013 р.) / В. Корнівська // Економ. теорія. – 2013. – №4. – С. 107–111.
2. Антонюк В. П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку / В. П. Антонюк. – Донецьк : НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2007. – 348 с.
3. Бугаев А. А. Семья как фактор воспроизводства человеческого капитала [Електронний ресурс] / А. А. Бугаев. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-311/economic-theory-and-history-311/7506-family-as-a-factor-in-reproduction-of-human-capital>.
4. Лібанова Е. М. Гуманізм, суспільна інтеграція та соціальний розвиток / Е. М. Лібанова // Демографія та соц. економіка. – 2010. – №2. – С. 3–15.
5. Людський капітал України: стан, проблеми, перспективи відтворення : монографія / В. М. Лич, І. К. Бондар, І. О. Лютий, О. А. Грішнова та ін. ; за ред. В. М. Лича. – К. : КНУБА, 2009. – Ч. 1. – 224 с.
6. Людський капітал України: стан, проблеми, перспективи відтворення : монографія / В. М. Лич, І. К. Бондар, І. О. Лютий, О. А. Грішнова та ін. ; за ред. В. М. Лича. – К. : КНУБА, 2009. – Ч. 2. – 335 с.
7. Управління розвитком людських ресурсів в Україні : монографія / О. П. Баркар, Т. І. Богданова, А. В. Завірюха та ін. ; за заг. ред. В. Г. Никифорова. – Одеса : ПАЛЬМІРА, 2009. – 200 с.
8. Севрюкова С. Умови формування людського капіталу у домогосподарствах / С. Севрюкова // Вісн. Донец. нац. ун-ту. Серія: Економіка і право. – 2010. – Вип. 2. – Т. 1. – С. 372–376.
9. Марченко О. С. Національна інноваційна система як інтегратор знань : монографія / О. С. Марченко, О. В. Ярмач. – Х. : Вид. Дім «Інжек», 2012. – 430 с.

10. Беккер Г. Человеческое поведение: экономический подход. Избранные труды по экономической теории / Гэри Стенли Беккер ; пер. с англ. Е. Батраковой, Р. Капелюшников, О. Шибалкина и др. ; сост. научн. ред. послесл. Р. И. Капелюшников, предисл. Н. И. Левина. – М. : ГУ-ВШЭ, 2003. – 672 с.
11. Лист Ф. Национальная система политической экономии [Электронный ресурс] / Ф. Лист : пер. с нем. ; под ред. К. В. Трубникова. – СПб. : А. Э. Мартенс, 1891. – 486 с. – (2-е сокр. изд. М. : Европа, 2005. – 382 с.). – Режим доступа: <http://www.lawlibrary.ru/izdanie2022009.html>.
12. Структура сукупних витрат [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Звягільський Ю. Л. Рівень заробітної плати – індикатор ефективності програми економічних реформ / Ю. Л. Звягільський // Економіка України. – 2013. – № 9. – С. 73–96.
15. Мокир Дж. Дары Афины. Исторические истоки «экономики знаний» / Джоэль Мокир. – М. : Изд-во Института Гайдара, 2012. – 408 с.
16. Чухно А. А. Модернізація економіки та економічна теорія / А. А. Чухно // Економіка України. – 2012. – № 10. – С. 24–32.
17. Основні структурні показники діяльності суб'єктів господарювання [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
18. Фінансові результати до оподаткування за видами промислової діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
19. Кількість підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
20. Обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2014.

О. С. МАРЧЕНКО

доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної теорії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Харків

СЕМЬЯ КАК ИНТЕГРАТОР ЗНАНИЙ: ФУНКЦИИ, УСЛОВИЯ И ОГРАНИЧЕНИЯ В УКРАИНЕ

Рассмотрены функции семьи как институционального интегратора знаний: накопительную, обеспечения интеллектуального эффекта масштаба, коммерциализации знаний, экономии трансакционных издержек использования рыночного механизма привлечения знаний, управления знаниями. Обоснованы внутренние

и внешние условия и факторы их реализации. Доказано, что украинской семье присуща системная дисфункция интеграции знаний, которая является проявлением социального отторжения.

Ключевые слова: семья, интеграция знаний, интеграторы знаний, функции семьи, дисфункция семьи как интегратора знаний, социальное отторжение.

O. S. MARCHENKO

doctor of economic Sciences, Professor, Professor of the chair of economic theory Yaroslav the Wise National Law University, Kharkiv

**A FAMILY AS AN INTEGRATOR OF KNOWLEDGE:
FUNCTIONS, CONDITIONS, AND RESTRICTIONS
IN UKRAINE**

Problem setting. A family is an institutional integrator of knowledge, which conduces to their economic realization and socialization that constitute a basis of innovative development. Nowadays enhancement of a role of a family in the integration of knowledge is especially topical in Ukraine. Innovations basing on knowledge are the main factor of technological retardation overcoming and providing of social and economic development in Ukraine.

Recent research and publication analysis. The functions of a family as an integrator of knowledge, the conditions, and the factors of their realization has not yet become a subject of complex economic research. The mentioned problems are considered within the context of a role of a family in human development, providing of production by high-qualified workers, and formation of intellectual and human capital (V. Antoniuk, O. Barkar, T. Bohdanova, I. Bondar, A. Buhaev, O. Hrishnova, A. Zaviriuha, V. Lych, Ye. Libanova, I. Liutyi, S. Sevriukova).

Paper objective. The objective of the article is determination and analytical characterizing of a sense and peculiarities of the functions of a family as an institutional integrator of knowledge, the conditions, and the factors restricting their effective realization in Ukraine.

Paper main body. The integration of knowledge is a process of movement of knowledge encompassing stages of its creation, involvement, diffusion, mastering, transformation, exchange, preservation, usage of knowledge, its objectification in products, services, technologies, and innovations.

Members of the movement of knowledge recognized by a society, an activity of which is imprescriptible in achieving a synergetic social and economic effect of their integration, are institutional integrators of knowledge. A family, a role and a place of which in the integration of knowledge are determined by its peculiarities as a social and economic institute is a specific integrator of knowledge.

As an integrator of knowledge, a family performs the accumulative function, the function of providing of an intellectual effect of scale, commercialization of knowledge, re-

trenchment of transactional costs related to usage of a market mechanism of knowledge involvement, and management of knowledge. Whether the mentioned functions are not realized, disfunction of a family as an integrator of knowledge occurs. Consequences of disfunction include withdrawing of family knowledge from productive and innovative processes; resocialization of a family and its members; formation of negative (criminal) intellectual capital of a family.

Efficiency of an activity of a family as an integrator of knowledge depends on the numerous factors, which can be divided on the internal factors including considerably important estimation of utility of knowledge as a resource of family welfare and development and the external factors encompassing demographic, technical and technological, social and economic, political and other factors, which directly or indirectly influence the integration of knowledge of a family.

Conclusion of the research. Under contemporary conditions, which provide knowledge and information to be priority resources of social and economic development, the integration of knowledge becomes one of socially significant functions of a family. Welfare of a family as well as a society depend on efficiency of realization of the integration. Systematic disfunction of a family as an integrator of knowledge is considered in Ukraine. Furthermore, a significant number of families is not able to perform the functions of the knowledge integration. This fact indicates destruction of a social role of a family as an integrator of knowledge and is an exertion of social rejection, that is to say, breach of basic human rights.

The main abstract to the article

Abstract. The functions of a family as institutional integrator of knowledge are considered. Among them are the accumulative function, the function of providing of an intellectual effect of scale, commercialization of knowledge, retrenchment of transactional costs related to usage of a market mechanism of knowledge involvement, and management of knowledge. The internal and external conditions and factors of their realization are substantiated. The author proved that systematic disfunction of the knowledge integration being an indicator of social rejection is inherent to a modern Ukrainian family.

Key words: family, integration of knowledge, integrators of knowledge, functions of family, disfunction of a family as an integrator of knowledge, social rejection.